

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חֶמְדָּה יָמִים

HEMDAT YAMIM

פְּרֻשֵׁת הַשָּׁבֹועַ כִּי תֵצֵא תִשְׁפִּי"ד

האם אפשר לתת הלוואה להקב"ה? ואולי אפילו יותר מזה? הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

החיוב להגן על החלש מופיע פעמים רבות בפרשת כי תצא. נביא כמה דוגמאות: חיוב להקים את הנופל בדרך, איסור להסגיר עבד בורח, איסור לנשוך נשך מן הלווה, איסור להקל רַחֵם וְרַקֵּב, איסור להיכנס אל ביתו של החייב, איסור להלין שכר, איסור לחבול בגד אלמנה, חיוב לוותר על השכחה, הלקט והעוללות ועוד.

לא נוכל להיכנס לכל פרטי ההלכות. נברר נושא אחד: שמירת זכויותיו של הלווה להמשיך ולחיות בכבוד. הדרך המעולה ביותר לנתינת צדקה היא ציוד הדל ב"חכה". ה"חכה" מאפשרת לעני לדאוג למאכל לבני ביתו, ובמקרה של סיעתא דשמיא גם לצרכים אחרים. הלוואה לנצרך כדי להקים עסק, שיש לו סיכוי סביר להיות ריווחי, היא הדרך המומלצת יותר. בדרך זו מותר למלווה להתנות את ההלוואה בהשתתפות ברווחים עתידיים, אם וכאשר הם יהיו. על המלווה גם לקבל על עצמו שותפות בהפסדים, ח"ו, כדי להימנע מאיסור ריבית. במקרה של כשלון עסקי, לא יהיה חיוב להחזיר אפילו את הקרן, כיוון שהעשיר והעני הפכו להיות שותפים, לרווח ולהפסד. מותר למלווה לדרוש ביטחונות, כדי להגן על ההלוואה או על ההשקעה בשותפות העסקית, כולל גם ביתן הלוואה ללא ריבית. התורה איננה אוסרת על המלווה לקחת ביטחונות שיבטיחו את כספו. אומנם, יש עניין חשוב לעזור, ביתר שאת, ובכל דרך, למי שאין באפשרותו לתת ערבויות, מצד שני, הלווה חייב לעשות הכל כדי לפרוע את חובותיו, ולא לפגוע במיטיבו הצדיק, שנתן לו הלוואה ללא ריבית וללא ביטחונות. כך מגדיר הכתוב את מעמדו של הלווה: "וְעָבַד לַיהוָה לְאִישׁ מְלֹוֹה" (משלי כב, ז).

לשימוש של הכתוב בביטוי עָבַד, יש משמעות חמורה מבחינה גופנית. לכן, השתמשנו בביטוי "לעשות הכל". חז"ל השתמשו גם בביטוי רוחני וטבעו את המטבע: "פריעת בעל חוב מצווה", כדי לחזק את מחויבות הלווה (כתובות דף פו ע"א). בפרשתנו מביטחה התורה למלווה שנהוג לפי ההלכה: "וְלֶךְ תִּהְיֶה צְדָקָה לְפָנַי יִקְרָא אֱלֹהֶיךָ" (דברים כד, ג). התורה הקפידה מאוד על האיסור לחנוך על הלווה (שאינו לו) להחזיר את חובו. וז"ל מדרש ההלכה: "לא תהיה לו פְּנִיָּה (שמות כב, כד) שלא תראה לו בכל זמן" (מכילתא דרבי ישמעאל משפטים - מסכתא דכספא פרשה יט) ומסבירה הפסיקתא זוטרתא: "שלא יתבייש" (לקח טוב, שמות שם).

יש כאן לקח ומסר עצום, עד כמה צריך להיזהר בכבוד חברך, קל וחומר במי שבמצוקתו נאלץ ללוות ואין לו אפשרות להחזיר. המשמעות המעשית היא שאסור למלווה אפילו לחלוף מול חלונותיו של הלווה שאין לו, כדי להזכיר לו את החוב, קל וחומר שאין להפעיל עליו לחץ חזק יותר.

נחזור עתה לשאלה שהצבנו בכותרת: 'האם אפשר לתת הלוואה להקב"ה? ואולי אפילו יותר מזה?' התשובה נמצאת בסוגיות הצדקה, בפרק ראשון של מסכת בבא בתרא. וז"ל הגמרא: "אי"ר יוחנן, מאי דכתיב: מְלֹוֹה יִקְרָא חוֹנֵן דָּל? (משלי יט, יז) אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, כביכול, עָבַד לַיהוָה לְאִישׁ מְלֹוֹה" (דף יע"א).

סוגיא זו מחברת את שני הפסוקים מספר משלי, ומגיעה למסקנה מדהימה, שאי אפשר היה להעלות על שפתינו, אם לא היתה נכתבת במפורש. הפסוק מפרק יט מלמד אותנו שמי שעוזר לדל – לעני, הופך להיות, כביכול, מלווה של הקב"ה. הפסוק מפרק כב מלמדנו שהלווה נחשב כעבד של המלווה. החיבור מלמד אותנו כי מי שעוזר וחונן דל, הקב"ה בכבודו ובעצמו, כביכול, הופך להיות עבדו. מסר חזק מאוד שמהדהד גם מפרשת כי תצא.

כדי להשוות בין תורת אמת מפי משה רבנו, לחוק שעל פיו דנו אומות העולם במשך שנים רבות, נביא בע"ה, בשבוע הבא, דוגמאות מספרי החוקים של אומות העולם, לאורך ההיסטוריה האנושית בנושא גביית חוב והסדרי האכיפה.

בשבוע האחרון קיבלנו שיעור נוסף להבדל בין תורת ישראל לדרכם של אחרים. זאת כאשר התברר לנו שוב שמתבלי החמאס רוצחים חטופים באכזריות נוראה, תוך הכרזה: אנחנו איננו בני אנוש, אנחנו איננו באמת אבות ואימהות, אנחנו האם השקרנית שהכריזה גם לי גם לך לא יהיה, גזור – תרצחו. מי שמתנהג בדרך זו, מוציא את עצמו מהגדרה של מי שמגיע לו ליהנות מחוקי המלחמה, חוקים שמגבילים צבאות במלחמות בין עמים.

נתפלל שכל החטופים יחזרו בקרוב למשפחותיהם, שכל הפצועים יחלימו במהרה, שכל המשפחות שאיבדו את יקיריהם יתנחמו, שחיילי צה"ל האמיצים יסיימו את משימותיהם ויחזרו לבתיהם כגיבורים עוד בשנה זו. אמן!

(לשיעורי הרב יוסף כרמל ביוטוב)

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

לְעִי לֹוי זְשֵׁמַת

הרב ד"ר ג'רי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב	פרופ' ישראל אהרוני י"ד בכסלו תשפ"ג	מר משה וסרצוג כ' בתשרי תשפ"א	הרב יהושע רוזן ט"ו באדר א' תשפ"ב	הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א
מר שמואל וגבי אסתר שמש י"ז בסיוון / כ' באב	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א	הרב ראובן וחיה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	הרב יצחק וגבי נעמי טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א / י"ד אדר ב' תשפ"ד	ר' שמואל וגבי רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א	הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד
ר' אליהו כרמל וגבי מלכה טויבע כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט	ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב	מר זליג וגבי שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	מר יצחק וגבי נעמי טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א / י"ד אדר ב' תשפ"ד	בלהה בת ישראל מרמורש א' מנחם אב תשפ"א	הרב נפתלי צבי יהודה בר אילן מנחם אב תשפ"ד
גבי ג'ולי קושיצקי י"ט באדר ב' תשפ"ב	גבי מירה קושיצקי נלב"ע כ"ב בסיון תשפ"ג	מרת לאה מאיר כ"ז בניסן תשפ"ב	מר אלישע בן רבקה וגבי שושנה בת שרה		

חמדת השבת

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית "מורנו" מבית 'ארץ חמדה'

הייחודיות של תפקיד הדיין בתורה

העיסוק בפרשת "שופטים ושוטרים" העלתה את השאלה החוזרת תדיר: מדוע כל כך חשוב להפנות את הסכסוכים בינינו לדין בדין תורה? לכאורה כל העמים המוסריים משתדלים להעמיד מערך שיפוט של צדק. מהו יתרוננו של דין התורה?

אנסה לחדד פן אחד של הדבר על ידי עיון בתפקידו של הדיין בתורה, בכמה מחלקי ההליך של התביעה והשיפוט. השבוע נעין בתפקיד הדיינים, המקביל לתפקיד של עורכי דין של התובע והנתבע.

סכום התביעה

הריב"ש (סימן רכז) פסק לבטל פסק דין בו הדיין חייב את הנתבע בסכום הגבוה מהסכום שתבע התובע. לכאורה זהו דבר מפתיע: הדיין פסק את הדין האמיתי, וחייב את הנתבע בסכום המגיע לתובע. מדוע הדיין ביטל את פסק הדין?¹ קצות החושן (סימן יז ס"ק ג) אומר שאכן הריב"ש סובר באופן כללי שאם אדם מחל בטעות על סכום המגיע לו, הרי שוויתר על הסכום. המחילה מפקיעה את זכותו לקבל את הסכום הזה. לכן במקרה זה בו התובע תבע סכום נמוך מהמגיע לו, הרי שמחל על יתר סכום התביעה. אמנם מחילה זו נעשתה בטעות, אך הריב"ש סובר שאף מחילה שכזו מחייבת. ברם, אנו איננו פוסקים כך. ולכן מסקנת הקצות היא שאכן מוטל על הדיין לשים לב לטענות מפתיעה. ברוב שיטות המשפט המודרניות תפקיד הדיין הוא מוטל על עורכי שימו לב שבשיטות המשפט המודרניות יש כאן טענה מפתיעה. ברוב שיטות המשפט המודרניות תפקיד הדיין הוא מוטל על עורכי הדין, ולא על השופטים. מדברי הקצות מתחדש שאף לדיין יש אחריות שסכום התביעה יהיה נכון. הש"ך (שם ס"ק טו) מסביר אחרת. אל לדיין להתערב בשיקול הדעת של התובע בקביעת סכום התביעה. הש"ך מסביר שאיננו יודעים מדוע התובע תובע סכום הנמוך מהמגיע לו. אך פעמים רבות עדיף לתובע סכום נמוך ולא להעצים ריב ומדון. פעמים רבות יש שיקולים בין אישיים אחרים המעודדים אדם לתובע סכום נמוך מהמגיע לו. הש"ך מבין שעל הדיין לשים לב שמתוך רצונו להביא דין שיש בו יותר אמת, חלילה יהיה זה דין שיהיה בו פחות שלום. כלומר, בפני הדיין יש התלבטות: יתכן ואם יעיר לצדדים שהתובע יכול לתובע יותר, תהיה בכך השבת אבידה, התובע יקבל את המגיע לו. מצד שני, יתכן ובדרשו לקבוע את הסכום הנכון יתכן וייפגע השלום. הכרעת הריב"ש היא שעל הדיין להחמיר באפשרות שיביא יותר שלום, גם על מחיר האמת. מהדברים עולים שני צדדים מעניינים. מחד, מוטל על הדיין להיות מעין עורך דין של התובע, ולוודא שהתובע, שאינו בהכרח בקי בדין, מקבל את המגיע לו. מאידך, עליו לשים לב שדרישה זו אינה פוגעת בשלום האפשרי. הדיין מצוי במתח הזה.

טענות ההגנה

אחריותו של הדיין לטענות ההגנה עולות במספר סוגיות. נציג שתיים (מפורסמות יחסית).
בדיני ממונות: הרמב"ם (טוען ונטען פרק ו הלכה א) מסביר שבית הדין דורש מהצדדים, ומהנתבע בפרט, לפרט את טענותיהם בצורה ברורה. מדוע אדם חושש מהצגת טענותיו? מפני שהוא חושש שדבריו יתפרשו נגדו. הפתרון לכך במשפט הכללי הוא להביא עורך דין. עורך הדין אומר ללקוח שלו לא לומר דבר, שמא דבריו יתפרשו בצורה שתפגע בדינו. הרמב"ם אומר שביד בית הדין פתרון אחר: "מתוך" (מיגו). כלומר, תפקיד הדיינים הוא לשמוע את הסיפור של הנתבע, ולפרש אותו בצורה המיטבית עבורו, משל היה הדיין עורך הדין של ההגנה.
בדיני נפשות: הרמב"ם (סנהדרין פרק ט הלכה א) מבאר את הליך השיפוט של דיני הנפשות. הרמב"ם אומר שאחרי שמיעת העדות על הדיינים לברר מי מחייב ומי מזכה באותו שלב. פסק הדין יינתן רק למחרת, אך מוטל על הדיינים לדון במקרה עד למחר. לצורך כך, על הדיינים לוודא שלפחות אחד הדיינים מזכה. כלומר, בית הדין מתחלק לטוענים חובה והטוענים זכות. במידה ואין דיין היכול לטעון לזכות הנאשם, מזכים אותו. מדוע? מפני שהליך תקין דורש שיהיה "עורך דין מטעם ההגנה". במשפט הכללי תפקיד זה מוטל על עורך דין. במידה ואין לנאשם אפשרות להשיג עורך דין, השירות הציבורי משיג עורך דין עבורו. אך בדין התורה חשוב לנו שעורך הדין של ההגנה יהיה אחד הדיינים.

אם כך, הצגנו שבמובן מסוים מוטל על הדיינים להיות עורכי הדין של ההגנה (בדיני ממונות ובדיני נפשות), וכן במובן מסוים להיות עורכי הדין של התביעה. יש מקום לומר שבשונה מהדין הכללי, דין התורה אינו רוצה להסתמך על ייצוג חיצוני. אך בשבוע הבא נעמיק במספר הלכות נוספות וניתן הבנה עמוקה יותר לדברים.

¹ הדברים תלויים בלימוד סוגיית "רוניא", במסכת בבא בתרא דף ה ע"א, וקצרה היריעה מדקדוק בסוגיה זו. עיין סמ"ע סימן יז ס"ק כו.

ארץ חמדה – קישור לשיעורי "מורנו" ביוטיוב

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה, בתוך שאר חולי עם ישראל:

שמואל בן ברוריה	ניר רפאל בן רחל ברכה	חנה בת אוריה	טל שאול בן יפה	מיכאל אלכסנדר אברהם בן שרה מלכה
אוראל בן דליה	רות צפורה בת חנה	נטע בת מלכה	הילל בן תמר שפרה	משה בן רחל
מאירה בת אסתר	הילה צפנת בת שרה טובה	שלומית בת לאה	ישי בן מרים	חוה ראנלה בת פילא
שלמה בן שלומית	עובדיה בן אסתר מלכה	נעם בן שלומית	עודד בן חיה	חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה
ר' יצחק בן ברינדל גיטה	ניר יצחק רפאל בן יפה	רבקה בת שרה בלה	מינדה לאה בת ליפשה	

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ב)

Lima, Peru

לימה, פרו

אייר תשנ"א

כשרותו של צבע-מאכל הנקרא "כרמן"

שאלה

בעניין נתינת תעודת-הכשר לצבע-מאכל הנקרא "כרמן". צבע שמקורו בחרק הגדל על קקטוס, אותו שורפים והופכים לאבקה הנותנת צבע אדום במאכלים ובמוצרי קוסמטיקה.

תשובה

בדבר כשרותו של צבע-מאכל הנקרא "כרמן" יש לנהוג כך: אם הרב נתבקש לתת תעודת-הכשר לחומר הגלם (כלומר לצבע-המאכל שהופק, ויישלח עתה לשימושם של בתי-חרושת למזון), יתן את הכשרו רק לחומר ששהה י"ב חודש מאז הומתו החרקים¹. אם נתבקש לתת הכשרו למוצר-מזון המכיל את צבע-המאכל הנ"ל, יוכל לעשות כן אף כשלא ידוע לו בוודאות, שעברה תקופה כנ"ל².

¹ כדעת ה"שואל ומשיב", הובא ב"דרכי תשובה" יורה דעה (סי' קב ס"ק ל); ויוצא בזה אף את דעת שו"ת "שערי צדק" לקמן; וכן הסכים לעיקר הדין ב"מנחת יצחק" (ח"ג סי' צו).
² כן דעת ה"שואל ומשיב" הנ"ל, וכן הביא ב"פתחי תשובה" יורה דעה (סי' פז ס"ק כ) בשם ה"תפארת צבי", ולא כשו"ת "שערי צדק" שהובא ב"דרכי תשובה" (סי' פז ס"ק קלג).

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

ארץ חמדה – קישור לשו"ת במראה הבזק באתר

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

לע"נ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלבי"ע סיון תשע"ט	לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג	לע"נ גב' לוריין הופמן ז"ל	לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלבי"ע ז' בתשרי תשע"ח	לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלבי"ע כ"ד בחשוון תשע"ח
---	---	---------------------------------	---	---

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה" הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד. זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה